

Izvorni znanstveni rad
UDK: 37.018(497.5 Dubrovnik)“16”
DOI: <http://doi.org/10.21857/ydkx2c3zq9>
Primljeno: 21.2.2016.

IZ PRAHA I PEPELA: ORGANIZACIJA RADA HOSPITALA MILOSRĐA NAKON POTRESA 1667. GODINE*

RINA KRALJ-BRASSARD

SAŽETAK: U radu se, na temelju najstarije poslovne knjige Hospitala milosrđa, započete nakon velikog potresa 1667. godine i drugih izvora proučava utjecaj potresa na rad nahodišta smještenog u srcu grada, na prostoru koji je bio jako razoren. Analiziranjem frekvencije isplata za dojenje nahoda istražuje se ritam normalizacije rada državne karitativne ustanove za vrijeme krize izazvane prirodnom katastrofom. Studija obnove rada nahodišta nakon potresa prilog je boljem razumijevanju izvanredne vitalnosti i žilavosti institucija Dubrovačke Republike i organizacijske sposobnosti pojedinaca, pripadnika elita, koji su ih vodili.

Ključne riječi: potres, Dubrovnik, Hospital milosrđa, 17. stoljeće, dojičje, troškovi, kriza

Keywords: earthquake, Dubrovnik, Hospitale misericordiae, seventeenth century, wet nurses, expenditures, crisis

Uvod

O dubrovačkom katastrofalnom potresu iz 1667. godine dosta je pisano iz različitih perspektiva, od društvenih i političkih do gospodarskih i psiholoških.¹

* Ovaj rad je sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom broj 5106.

¹ Vicko Adamović, *O trešnjama grada Dubrovnika*. Dubrovnik: tiskarnica Joza Flori, 1883; Antonije Vučetić, »Sitnice iz dubrovačke prošlosti.« *Srđ* 3/12 (1904): 550-560; Lujo Vojnović, »Prva smrt Dubrovnika (6 aprila 1667).« *Letopis Matice srpske* 87/288 (1912): 52-69; Đuro Körbler, *Pisma opata Stjepana Gradića Dubrovčanina Senatu Republike Dubrovačke od godine 1667. do 1683.*

Rina Kralj-Brassard, znanstvena suradnica u Zavodu za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku. Adresa: Zavod za povijesne znanosti HAZU, Lapadska obala 6, 20000 Dubrovnik. E-mail: rinafran@gmail.com

Ovim radom proučit će se utjecaj potresa na rad jedne državne ustanove posebne namjene. Studija slučaja Hospitla milosrđa nudi s jedne strane uvid u organizaciju rada nahodišta nakon potresa, a s druge omogućuje propitivanje hijerarhije državnih prioriteta u kriznom trenutku i sposobnost zajednice da odgovori na izazove.

Hospital milosrđa posebno je pogodan za ovakvu studiju iz više razloga. Karitativna institucija bila je pod izravnom državnom upravom. Nahodištem su upravljala četiri vlastelina, obično osobe koje nisu bili posvemašnji početnici na javnim dužnostima. Funkcioniranje nahodišta nakon potresa, brzina njegova oporavka ovisila je o prisebnosti i sposobnosti pripadnika vlastele i kooperativnosti širokog kruga poslovnih partnera, od dojilja do opskrbljivača hospitla različitom robom, i naravno, o državnim prioritetima. Državna ustanova specifične funkcije bila je nebitna za funkcioniranje života u gradu, pa bi se mogao očekivati nizak prioritet u obnovi. Zgrada nahodišta smještena je u središtu grada, upravo na prostoru koji je pretrpio snažna razaranja, a bila je izložena i požaru. Djelatnost nahodišta prije i poslije potresa nije se u suštini promijenila. Hospital milosrđa služio je i prije i poslije potresa za prihvatanje napuštene djece, kako je naglašeno u uredbi iz 1432. godine, kada je nahodište utemeljeno.²

[Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium, sv. 37]. Zagreb: JAZU, 1915; *Dubrovačka akta i povelje*, sv. 3/2, prir. Jovan Radonić. Beograd: SKA, 1939; J(elenko) Mihailović, *Seizmički karakter i trusne katastrofe našeg južnog primorja od Stona do Ulcinja*. Beograd: SAN, 1947; Lukša Beritić, »Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku.« *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 10 (1956): 15-83; Lukša Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*. Zagreb: Zavod za arhitekturu Instituta za likovne umjetnosti JAZU, 1958; Radovan Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak posle velikog zemljotresa 1667. g. Arhivska građa (1667-1670)*. Beograd: Naučno delo, 1960; Radovan Samardžić, *Veliki vek Dubrovnika*. Beograd: Prosveta, 1983; Stjepan Krasić, *Stjepan Gradić (1613-1683) Život i djelo*. Zagreb: JAZU, 1987; Nella Lonza, »Ma niti je suda ni pravde. Kriminalitet i pravni poredak Dubrovačke Republike nakon Velike trešnje.« *Dubrovnik* 4/2 (1993): 257-261; Lovro Kunčević i Domagoj Madunić, »Venecija i Dubrovnik u vrijeme velikog potresa 1667. godine.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 52/1 (2014): 173-218; Slavica Stojan, »Poetika katastrofe - pjesnici o velikoj trešnji 1667. godine u Dubrovniku i okolici.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 53/1 (2015): 113-148; Petrica Balija, »Sve se razgrabi ko je bolje mogo: krađe iz ruševina nakon dubrovačkog potresa 1667. godine.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 53/1 (2015): 149-193.

² *Acta Consilii Maioris*, ser. 8, sv. 4, f. 180v-182v, Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD); *Liber viridis*, sv. 11, c. 252, f. 103, DAD. Vidi i: *Liber Viridis*, prir. Branislav Nedeljković. [Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, 3/23]. Beograd: SANU, 1984: 198-201.

Rad nahodišta do potresa

Podaci o radu nahodišta prije potresa su oskudni. Nakon odluke o osnutku nahodišta i opisa nadogradnje i preuređenja zgrade za potrebe karitativne ustanove, najviše podataka donosi vizitacija iz 1574. godine. Hospital milosrda smatran je ustanovom vjerskog karaktera i stoga podložnom nadzoru vizitatora.³ Apostolski vizitator Giovanni Francesco Sormani našao je u nahodišnoj zgradi tri dojilje, dvije sluškinje, kapelana, četvero dojenčadi i troje djece od oko pet godina.⁴ Sredinom 18. stoljeća u zgradi je moglo biti i više od 20 djece.⁵ Štićenici Hospitala boravili su u zgradi nahodišta obično kraće vrijeme. Veći broj djece nalazio se u okolnim selima, kod dojilja i hraniteljica. To je bila redovita praksa mnogih europskih nahodišta. Osim izvještaja vizitatora, izravnu potvrdu o takvom radu dubrovačkog nahodišta u 16. stoljeću nalazimo i u reformi koja je 1513. godine provedena radi poboljšanja nadzora nad štićenicima i dojiljama i da se spriječe prijekave. Nahode i dojilje je trebalo popisati, a štićenike starije od tri godine vratiti u zgradu u gradu, odakle će kasnije biti raspoređeni kod udomitelja ili usvojitelja.⁶

Dijete je u nahodište moglo stići preko obrtaljke, drvenog valjka u okviru otvora sličnog prozoru. Zgrada nahodišta imala je dvije takve drvene naprave, jednu na sjevernom pročelju zgrade prema franjevačkom samostanu i crkvi Male braće i jednu u ulici sa zapadne strane. Djecu bez roditeljske skrbi u nahodište su donosile žene. Redovito su primale nagradu. Potvrda za takav postupak vlasti u 16. stoljeću, u razdoblju iz kojega nema sačuvanih odgovarajućih poslovnih knjiga nahodišta, nalazi se u bilježnici troškova Dvora.⁷ Čim bi se pojavio novi štićenik, za dijete se tražila dojilja. U Dubrovniku su to redovito bile udate žene, u drugoj polovici 17. stoljeća većinom iz sela u bližoj

³ U vizitacijama iz 17. i 18. stoljeća nema podataka o nahodištu. Vidi: Nadbiskupija dubrovačka, ser. 3, Vizitacije, sig. 1, kut. 1-9, Arhiv Biskupije dubrovačke.

⁴ Petar Kačić i Zdravko Šundrica, »Zdravstvena služba u Dubrovniku po izvještaju apostolskog delegata Giovanni Francesco Sormani-a iz 1574. godine.« *Acta Historica Medicinae Pharmaciae Veterinae* 12/2 (1973): 53-55.

⁵ Rina Kralj-Brassard, *Djeca milosrda. Napuštena djeca u Dubrovniku od 17. do 19. stoljeća*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2013: 311.

⁶ Rina Kralj-Brassard i Ivica Martinović, »Dojilje za nahočad - javna služba u Dubrovačkoj Republici.«, u: *Bioetika i dijete. Moralne dileme u pedijatriji*, ur. Ante Čović i Marija Radonić. Zagreb: Pergamena; Hrvatsko društvo za preventivnu i socijalnu pedijatriju, 2011: 172; R. Kralj-Brassard, *Djeca milosrda*: 172.

⁷ *Detta*, ser. 6, sv. 5, f. 8v, 12, 21, DAD.

okolici, u Rijeci i Župi dubrovačkoj. Tražili su ih *soldati*. Dojilje i djecu su nadzirali lokalni svećenici. Nakon trogodišnjeg boravka u obiteljima vanjskih dojilja po selima, djeca su vraćana u nahodište da bi od tamo slali udomiteljima ili usvojiteljima. Smrtnost nahoda bila je viša od smrtnosti djece odgajane u biološkoj obitelji.

U zgradi nahodišta na južnoj strani Place, nasuprot samostana i crkve Male braće, kobnoga 6. travnja 1667. godine bilo je po svojoj prilici najmanje tri žene i nekoliko djece, od dojenačke dobi do djece stare tri i više godina. Tu su mogle biti i neke od vanjskih dojilja koje su došle po plaću ili preuzeti novog šticićenika. Poslovni partneri koji su opskrbljivali hospital tkaninama, obucom, lijekovima i drugim potreštinama mogli su se također naći u nahodišnoj zgradi. U nahodište je svraćao i grobar koji je ukopavao djecu preminulu u hospitalu, kao i onu koju bi donijele dojilje. Na platnoj listi nahodišta nalazili su se i brijač i kapelan, koji su povremeno dolazili u hospital radi krštenja i liječenja djece. Rad nahodišta nadzirali su vlastelini, oficijali Hospitla milosrđa, koji su najvjerojatnije samo povremeno svraćali u zgradu.⁸

Žrtve potresa u nahodištu

Dva velika potresa iz 1520. i 1639. nesumnjivo su utjecali na statiku zgrade nahodišta.⁹ Posljedice potresa iz 1667. godine morale su biti teže na zgradama kao što je Hospital milosrđa, koje su osjetile i niz prethodnih potresa.¹⁰ S obzirom na pretpostavljenu razinu oštećenja blokova zgrada na južnoj strani Place,¹¹ mala je vjerojatnost da je itko od osoba smještenih u višekatnici nahodišta preživio veliki potres. Zatrpani pod ruševinama, bez dragocjenosti kojima bi mogli namamiti ili potaknuti kopače, šticićenici i zaposlenici nahodišta vjerojatno su umrli od ozljeda ili od žeđi. Zatrpanih je bilo mnogo, a kopači su mogli birati koga će otkopati. Kriterij pružanja pomoći koji je prevagnuo nije bilo milosrđe, nego zarada. Novac je trebalo dati unaprijed, odnosno pružiti čvrst zalag o sposobnosti plaćanja. Svjedok potresa Harden, član nizozemskog

⁸ R. Kralj-Brassard, *Djeca milosrđa*: 77-78.

⁹ L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 27.

¹⁰ Nahodište se treslo i za potresa 1451, 1481, 1482, 1516. i 1631. godine. O nizu potresa koji su pogodili dubrovačko područje od 1451. do 1667. godine vidi: J. Mihailović, *Seizmički karakter i trusne katastrofe našeg južnog primorja od Stona do Ulcinja*: 12-16, 18.

¹¹ J. Mihailović, *Seizmički karakter i trusne katastrofe našeg južnog primorja od Stona do Ulcinja*: prilog 12, slika 19.

izaslanstva, otkopan je zaslugom svoga sluge koji je organizirao kopače. Tri dana je bio zatočen pod ruševinama, najvjerojatnije u bloku zgrada južno od Place, ali je otkopan tek kada je kroz mali otvor pokazao dva dijamantna prstena na ruci kao zalog plaće za rad kopača.¹² Takav postupak radnika treba razumjeti u kontekstu pada moralnih ograda, vidljiv, na primjer, u pljačkanju mrtvih tijela. Analiza spisa Kaznenog suda pokazala je da osobe koje su uzimale nakit s leševa nisu smatrale da čine nešto posebno loše. U vrijeme nesigurnosti pokušali su sebi osigurati dobitak i koliku toliku sigurnost.¹³ Cijena rada je bila visoka, a izvanredna prilika za zaradu, koja je mogla promijeniti život najnižih slojeva, nije se propuštala.¹⁴ Otuda, iz perspektive žrtava, bešćutnost kopača, koji sigurno nisu mogli spasiti sve u gradu koji se nastavio tresti danima nakon prvog udara i u kojemu se širio požar.

Nahodi dojenačke i dječje dobi vjerojatno nisu bili među onima koje se po svaku cijenu nastojalo spasiti. Dubrovačka Republika izgubila je u potresu veliki broj djece koja su pripadala elitnim slojeva. Frano Jakovljević Bobali, vlastelin koji je u potresu izgubio suprugu, kćeri, sina i brojnu rodbinu, gotovo da je priželjkivao odlazak u raj i preostalog sina Damjana. U emotivnom pismu nećaku Marku Tominu Bassegli, komentirajući vijest o osmodnevnoj vrućici koja je tresla dječaka smještenog kod dojilje, vlastelin je jasno iskazao da ga je nespособan podizati premda ga žarko želi vidjeti. Dječakovu smrt vidio je kao odlazak na bolje mjesto, k svojim koji ga čekaju s druge strane.¹⁵ Spletom okolnosti, pod ruševinama je nestala gotovo cijela jedna generacija polaznika isusovačkog kolegija, mladića koji su se pripremali za važne privatne i državne poslova.¹⁶

U potresu je nahodište ostalo gotovo bez cijele uprave.¹⁷ Od četiri vlastelina izabrana za nadzor rada Hospitala poginula su trojica. Stradala su oba oficijala

¹² R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak posle velikog zemljotresa 1667 g. Arhivska građa (1667-1670)*: 20-21.

¹³ P. Balija, »Sve se razgrabi ko je bolje mogo: krađe iz ruševina nakon dubrovačkog potresa 1667. godine.«: 155.

¹⁴ Senat je dva mjeseca poslije potresa (17. lipnja) odlučio dodatno potaknuti radnike na javnim radovima povisivši im plaću na čak 5 groša dnevno (R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 119).

¹⁵ Za izražavanje najintimnijih misli Frano Bobali je koristio hrvatski jezik, dok je većina teksta pisana na talijanskom jeziku (R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 96, 260). Damjan Bobali, koji je u vrijeme potresa imao nešto više od godinu dana, iskopan je iz ruševina, a preživio je i vrućicu i kasnije osnovao vlastitu obitelj. Vidi: Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika, 7. Genealogije (A-L)*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2016: 34-35.

¹⁶ R. Samardžić, *Veliki vek Dubrovnika*: 243-244.

¹⁷ *Leges et instructiones*, ser. 21.1, sv. 3, f. 369, 372, DAD.

zadužena za plaćanja, Junije Lampričin Cervi¹⁸ i Savin Marinov Menze, te Serafin Kristov Caboga,¹⁹ jedan od dva oficijala zadužena za spise. Preživio je Orsat Savinov Ragnina, koji je na dužnost oficijala Hospitla milosrđa izabran niti mjesec dana prije potresa.²⁰ Obezglavljenost nahodišta dobro zrcali stanje i u drugim državnim institucijama, koje su također izgubile većinu članova uprave. U potresu su poginuli knez, svi malovijećnici, skoro svi suci i pola članova Senata i Velikog vijeća.²¹

U nahodišnoj zgradi boravio je samo manji broj šticićenika. Većina, a moglo ih je biti više od stotinu, prema procjenama iz kasnijeg razdoblja,²² uglavnom su bili smješteni po selima u okolici koje potres nije tako snažno pogodio. Poslije potresa je u seoskim obiteljima na skrbi ostalo više desetina nahoda, za koje je trebalo nastaviti plaćati uzdržavanje. Dojilje nisu mnogo zarađivale, jedan groš po djetetu na dan, ali je u okolnostima krize i siromaštva svaki prihod dobrodošao. Također, bilo je važno da "suvišna usta" ne opterete kućni proračun seoskih obitelji, koje su često živjele na granici bijede.

Potres u poslovnim knjigama nahodišta

Iz vremena prije potresa sačuvana je samo jedna poslovna knjiga Hospitla milosrđa. Svezak pod naslovom *Oblighi delli figlioli che si distribuiscono dall' Ospital della Misericordia*, u koji su upisivani ugovori o usvajanju nahoda ili uzimanju nahoda u službu, neoštećen je preživio potres. Vjerojatno se svezak čuvao u kancelariji Kneževa dvora, a ne u zgradi nahodišta, jer se to mjesto spominje u knjigama koje sadrže ugovore o dojenju, doduše iz kasnijeg razdoblja.²³ U formulaičnom su se zapisu usvojitelji ili udomitelji obvezivali pred oficijalima Hospitla milosrđa da će sa šticićenikom dobro postupati. Sudeći po odsustvu

¹⁸ N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, 7. *Genealogije (A-L)*: 245.

¹⁹ N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, 7. *Genealogije (A-L)*: 210.

²⁰ *Leges et instructiones*, sv. 3, f. 369.

²¹ P. Balija, »Sve se razgrabi ko je bolje mogo: krađe iz ruševina nakon dubrovačkog potresa 1667. godine.«: 171.

²² R. Kralj-Brassard, *Djeca milosrđa*: 312-313.

²³ Uz f. 303 priložena je polovica papirića iz 1759. godine sa zapisom koji je potpisao Testi o usvajanju Marije stare 4 godine, s pozivom na f. 95 iz sveska *Oblighi*. Knjige usvajanja su se držale u kancelariji, a vodile su ih iste osobe koje su vodile kancelarijske spise. Vidi: *Maestro del 1740 in 1758*, ser. 46, sv. 9f, DAD. Na istome mjestu čuvali su se po svoj prilici i spisi *Diversa Notariae*, u kojima je prvi upis nakon potresa 22.6.1667. (f. 81), a zadnji upis prije potresa 30.3.1667. (f. 80), bez diskontinuiteta. Vidi: *Diversa Notariae*, ser. 26, sv. 140, DAD.

upisa u svesku *Oblighi*, moglo bi se zaključiti da usvajanje nahoda nakon potresa nije bilo popularno.²⁴ Usputne zabilješke u knjigama s ugovorima o dojenju i u najstarijoj knjizi troškova upućuju na to da su djeca ipak uzimana, ali su ugovori bilježeni u neku drugu knjigu ili čak više knjiga koje nisu sačuvane.²⁵

Kapelan nahodišta sigurno je vodio maticu krštenih, a vjerojatno i maticu umrlih, jer je trebalo registrirati pokope nahoda, između ostalog i zbog plaćanja grobara. Obje su knjige po svoj prilici stradale u potresu.²⁶ Isto bi se moglo reći i za druge uobičajene poslovne knjige, dnevnik i glavnu knjigu, u kojima su bilježeni troškovi, odnosno isplate dojiljama i drugim poslovnim partnerima, i zapisivani ugovori o dojenju nahoda.

Približno devet tjedana poslije potresa, 15. lipnja 1667, započeta je knjiga pod naslovom *Registro delle Polize dell'Ospidal della Misericordia 1667*.²⁷ U knjigu su tijekom petnaest godina kronološki bilježene većinom isplate dojiljama, ali i drugim poslovnim partnerima nahodišta. Po prirodi zapisa, svezak je sličan skupini dnevnika (*Giornale*).²⁸ Dragocjeni zapisi iz ove knjige najznačajnije su svjedočanstvo o radu nahodišta u vrijeme neposredno nakon potresa.

Prvi upis u novoj knjizi odnosi se na vanjsku dojilju Franu Lukinu iz Čelopeka, koja je 15. lipnja 1667. dobila dva puta po 4 perpera i 2 groša.²⁹ Kod prve isplate nije navedeno ime djeteta, dok je kod druge isplate istoj dojilji zabilježeno da se radi o dječaku Matu. S obzirom da se radi o istom iznosu, oba upisa vjerojatno su honorari za dojenje. Toga su dana zabilježene 24 isplate koje se sve osim jedne odnose na dojenje, odnosno uzdržavanje nahoda. U jednom slučaju plaćeno je za donos djeteta.³⁰ U prva tri dana urednim je i čitkim rukopisom zabilježeno 55 uplata.³¹ Svaki upis započinjao je rednim brojem, a zatim se bilježilo ime dojilje u

²⁴ *Oblighi delli figlioli che si distribuiscono dall' Ospital della Misericordia*, ser. 46, sv. 24, f. [18], DAD.

²⁵ Vidi na primjer: *Libro Maestro dell'anno 1683*, ser. 46, sv. 8b, f. 9, DAD; *Libro dell'Hospitale Della Misericordia 1690*, ser. 46, sv. 8c, f. 69, DAD; *Registro delle Polize dell'Ospidal della Misericordia 1667*, ser. 46, sv. 17, f. 69, DAD.

²⁶ Osim što je krstio i vodio obrede pokopa nahoda, i za to primao plaću, kapelan nahodišta Nikola Melei ujedno je, najmanje u jednom slučaju početkom 1668. godine, nabavio knjige za Hospital milosrda. Moguće je da ih je sam izrađivao (*Registro delle Polize dell'Ospidal della Misericordia 1667*, sv. 17, f. 13).

²⁷ *Registro delle Polize dell'Ospidal della Misericordia 1667*, sv. 17.

²⁸ O ovoj vrsti knjiga vidi u: R. Kralj-Brassard, *Djeca milosrda*: 94.

²⁹ Perper je vrijedio 12 groša.

³⁰ *Registro delle Polize dell'Ospidal della Misericordia 1667*, sv. 17, f. 1-1v.

³¹ *Registro delle Polize dell'Ospidal della Misericordia 1667*, sv. 17, f. 1-3.

tročlanoj formuli, ime, ime supruga ili, puno rjeđe, nadimak dojlje, i prebivalište. Slijedilo je ime djeteta, iznos isplate slovima, a zatim napomene.

Dojlje su obično dobivale okrugle iznose za svoj rad, najčešće dvomjesečni iznos od 5 perpera. Vanjska dojlja zarađivala je obično grošić na dan. U nizu prvih isplata dojljama nakon potresa prevladavaju iznosi od 4 perpera i 2 groša, popraćeni pojašnjenjem da se radi o nadopuni ili ostatku (*compimento*) naknade za dojenje za razdoblje od prvog svibnja do 15. lipnja, dana isplate. Podatak da se radi o nadopuni je posebno važan, jer pokazuje da je već prvog svibnja veća skupina vanjskih dojlja dobila plaću, odnosno *polizu*, potvrdu na temelju koje su dobivale plaću za dojenje nahoda. Već tri tjedna nakon potresa, možda preživjeli oficijal nahodišta organizirao je plaćanje i dao zabilježiti, vjerojatno na nekom priručnom papiru, isplate vanjskim dojljama. Taj papir je zatim poslužio za izračun nadopune isplata dojljama kad je uspostavljena prava knjiga isplata u obliku dnevnika. Knjigovodstvo isplata dojljama uredno je vođeno najkasnije od 1. svibnja.

U dramatičnom razdoblju poslije potresa, nedugo nakon što je ugašen dvadesetodnevni požar (a tlo je snažno drhtalo još 23. travnja),³² uspostavljen je neki oblik uprave nahodišta.³³ Skrb o nahodima nije među djelatnostima u kojima je trebalo provesti žurne promjene, jer su, sudeći po zaključcima skupštine vlastele od 20. travnja, državni prioriteti prodaja soli, vodovod i opskrba vodom, opskrba žitom i popravak mlinova, opskrba kruhom, sočivom, i drugim živežnim namirnicama, carina, nadzor državne blagajne i zdravstvena služba koja je provodila mjere za zaštitu od zaraze.³⁴

Uprava nahodišta kao da je anticipirala upute Stjepana Gradića o obnovi grada, koje će stići nešto kasnije. Oficijal Hospitála milosrđa, ili netko drugi tko ga je zamjenjivao, skupio je snagu i radio za opće dobro.³⁵

Tri dana prije upisa niza isplata dojljama, Senat je naložio providurima grada da predlože načine raščišćavanja ruševina, broj potrebnih radnika i osmisle smještaj državne blagajne i državnih ureda u Sponzi. Na dan nakon prve zabilježbe

³² R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 28.

³³ Podjednaku brzinu u uspostavljanju osnovnih struktura u službama koje ne dotiču državne prioritete vidi se i u ponašanju pripadnika dubrovačkog klera. Crkvene službe obnovile su svoj rad početkom svibnja. Generalni vikar Bernard Giorgi je 4. svibnja 1667, umjesto izbjegloga nadbiskupa Torresa, postavio Vlaha Squadrija za kancelara kurije, jer je prethodnik poginuo u potresu. Dr. K. (Kosto) Vojnović, *Prilozi k arhivalnijem pabircima dubrovačkijem*. Zagreb: tisak Dioničke tiskare, 1896: 45.

³⁴ R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 56-57.

³⁵ Đ. Körbler, *Pisma opata Stjepana Gradića Dubrovčanina Senatu Republike Dubrovačke od godine 1667. do 1683*: 103-104.

isplata dojiljama, 16. lipnja, isto je državno tijelo odredilo da se osigura 500 dukata za nabavu nužno potrebnog građevnog materijala: željeza i drva.³⁶ Između te dvije važne odluke, najvjerojatnije pod nadzorom upravitelja nahodišta, vrijedno su bilježene isplate za dojenje nahoda od gradskog novca, koji su redovito dobivale siromašne žene iz sela u okolici Dubrovnika. Na ovaj neizravan način su se u kriznom vremenu održavale spone između grada i njegova distrikta.

Obnova i rad nakon potresa

Dana 16. lipnja 1667, dan nakon što su unesene prve isplate u dnevnik nahodišta, Senat je prvi put poslije potresa odredio da se za rad Hospitla milosrda osigura uobičajeni mjesečni iznos od 300 perpera.³⁷ Ova odluka može se smatrati razdjelnicom od koje počinje potpuna normalizacija stanja u nahodištu.³⁸ Donesena je trinaest dana nakon što su zabilježene prve redovite odluke Senata nakon potresa.³⁹ Potporu su trebali osigurati carinici iz sitnih prihoda i od nameta na prodaju voska. Iz istih izvora Hospital milosrda je trebao dobiti po 300 perpera za rad u kolovozu, rujnu, listopadu i studenome 1667. godine.⁴⁰

Zgrada nahodišta bila je oštećena u potresu, pa je odlukom Senata od 1. kolovoza 1667. trebalo pronaći privremenu zgradu u gradu ili predgrađu. Za potragu su zaduženi knez i članovi Malog vijeća.⁴¹ Moglo bi se zaključiti da su senatori smatrali da je moguće pronaći i neku zgradu koja bi bila u dovoljno dobrom stanju za smještaj nahodišta unutar zidina. Iz odluka Senata s početka 1668. jasno je da je takva zgrada pronađena na Pilama.⁴² Nedugo nakon potresa Hospital milosrda je prihvaćao napuštenu djecu, o čemu svjedoči isplata uobičajenog iznosa za donos djeteta zabilježena 15. lipnja 1667.⁴³ Također,

³⁶ R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 119.

³⁷ *Acta Consilii Rogatorum* (dalje: *Cons. Rog.*) ser. 3, sv. 115, f. 65v, DAD.

³⁸ Prestanak izvanrednog stanja zabilježile su i crkvene strukture kada je generalni vikar 20. lipnja 1667. opozvao izvanrednu punomoć za ispovijedi koje su imali svećenici (K. Vojnović, *Prilozi k arhivalnijem pabircima dubrovačkijem*: 46).

³⁹ *Cons. Rog.* sv. 115, f. 55.

⁴⁰ *Cons. Rog.* sv. 115, f. 103, 124-124v, 144v, 147v.

⁴¹ *Cons. Rog.* sv. 115, f. 103.

⁴² R. Kralj-Brassard, *Djeca milosrda*: 51. Prvi izričiti spomen zgrade Hospitla milosrda kao mjesta u koje je donesen nahod zabilježen je 5. kolovoza 1668 (*Registro delle Polize dell' Ospidal della Misericordia 1667*, sv. 17, f. 27v).

⁴³ Lukrecija Franova s Brgata donijela je krštenu djevojčicu Mariju (*Registro delle Polize dell' Ospidal della Misericordia 1667*, sv. 17, f. 1).

isplate koje upućuju na nove ugovore o dojenju nahoda zabilježene su 15. lipnja, 3. i 5. srpnja.⁴⁴ Niti dva mjeseca nakon potresa postojalo je mjesto gdje se moglo donijeti dijete. Može se samo nagađati je li to bila izvorna zgrada nahodišta, koja je nakon potresa bila koliko toliko upotrebljiva, ili neka druga zgrada, možda dom neke dojilje na zgodnome mjestu u gradu. Pronalazak prikladne zgrade za privremeni smještaj nahodišta nije bilo povjeren oficijalima Hospitala milosrđa, premda su bili izabrani dan ranije. Razlog tome je možda njihova mladost i neiskustvo. Novoizabrani upravitelji su imali između dvadeset i dvadeset i pet godina. Na dužnost oficijala za plaćanja (*pagamento*) 30. srpnja izabran je Rado Vladislavov Gozze, a za oficijale za vođenje spisa (*scritta*) Miho Martoličin Cerva i Orsat Marinov Sorgo.⁴⁵ Zbog velikog broja poginulih, Veliko vijeće je 1. prosinca 1667. donijelo posebne odredbe o popunjavanju državnih službi.⁴⁶ U tim odredbama nije bila izriekom obuhvaćena služba upravitelja Hospitala milosrđa.

Nahodište je privremeno smješteno u jednu zgradu na Pilama, vjerojatno u stari hospital *ai sette scalini*.⁴⁷ Tu nije ostalo dulje vrijeme, jer je 1691. godine, za vrijeme "Kuge sluškinja" zgrada Hospitala milosrđa po izvorima smještena unutar zidina.⁴⁸ Za izgradnju zgrade nahodišta poslije potresa bilo je dopušteno zahvatiti u sredstva namijenjena obnovi sakralnih objekata. Osim Hospitala milosrđa, u istu je kategoriju *fabbriche sacre* svrstana i ubožnica na Pilama.⁴⁹

⁴⁴ Vica Nikolina iz Omble uzela je nahoda Đura 1. lipnja, a prva isplata od 2 perpera i 6 groša za dojenje zabilježena je 15. lipnja (*Registro delle Polize dell'Ospidal della Misericordia 1667*, sv. 17, f. 1v). Marija Lukina iz Petrova sela uzela je Peru 3. srpnja, a Marija Markova iz Konavala uzela je Mariju 5. srpnja (*Registro delle Polize dell'Ospidal della Misericordia 1667*, sv. 17, f. 3v).

⁴⁵ *Leges et instructiones*, sv. 3, f. 369, 372. Rado Vladislav Gozze (1647-1707) je primljen u Veliko vijeće 1665. godine. Poslije potresa je kupio posjed u Trstenom, današnji Arboretum, i uredio ga. Vidi: Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, 5. *Odabrana biografije (E-Pe)*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2014: 351-352. Miho Martoličin Cerva (1642-1675) primljen je u Veliko vijeće 1662. godine. Usp. N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, 7. *Genealogije (A-L)*: 246. Orsat Marinov Sorgo (1643-1712) primljen je u Veliko vijeće 1667. godine. Bio je zapovjednik obrane Konavala nakon potresa, poklisar kod hercegovačkog sandžak-bega (1667) i na Porti (1668/9). Vidi: Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, 6. *Odabrana biografije (Pi-Z)*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2015: 175-176.

⁴⁶ R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 242.

⁴⁷ Risto Jeremić i Jorjo Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika*, sv. 2. Beograd: Centralni higijenski zavod, 1939: 204.

⁴⁸ Rina Kralj-Brassard, »Grad i kuga: Dubrovnik 1691. godine.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54/1 (2016): 133.

⁴⁹ Za novo nahodište potrošeno je 2.196,32 škode, a za ubožnicu 500 škuda okruglo. Vidi: Đ. Körbler, *Pisma opata Stjepana Gradića Dubrovčanina Senatu Republike Dubrovačke od godine 1667. do 1683*: 138-139.

Nova zgrada nahodišta na Pilama dovršena je 1699. godine i u njoj je Hospital milosrda radio do 1888. godine, kada su dva državna hospitalia, *Domus Christi* i Hospital milosrda, objedinjena u prostoru nove bolnice na Boninovu.⁵⁰

Dojilje i šticeñnici nahodišta u drugoj polovici 1667. godine

Na temelju isplata zabilježenih u prvoj poslovnoj knjizi, započetoj poslije potresa, mogu se utvrditi neke pojedinosti o dojiljama, nahodima i troškovima hospitalia. Za ovu prigodu analizirane su isplate u razdoblju od lipnja do prosinca 1667. godine.

Zbog načina bilježenja imena dojilja upotrebom tročlane formule: ime, ime muža i prebivalište, moguće je s velikom pouzdanošću utvrditi broj i prebivališta dojilja koje su opsluživale nahodište u drugoj polovici 1667. godine. Pisari su dosta dosljedno bilježili imena dojilja, mijenjajući vrlo rijetko samo oznaku prebivališta.⁵¹ U drugoj polovici 1667. godine mreža dojilja obuhvaćala je 104 žene.⁵² Najveći broj dojilja, više od tri četvrtine, imalo je prebivalište na području Župe i Rijeke dubrovačke (tablica 1, grafikon 1). Rezultat ne iznenađuje, jer su seoske žene dopunjale mršave kućne proračune najmljenim dojenjem, a iz istih područja regrutirane su dojilje i za pripadnike vlastele.⁵³ Oba ruralna područja su dobro naseljena, a udaljena su manje od deset kilometara od Dubrovnika, što predstavlja najviše tri do četiri sata hoda. Dojilje su tako mogle relativno brzo doći po plaću ili po nahoda. Rekord po broju dojilja bilo je Petrovo Selo, iz kojega je čak četrnaest žena primalo uplate za dojenje nahoda. Popularnost najmljenog dojenja u Petrovu Selu trajala je dulje vrijeme, jer je veći broj dojilja Hospitalia milosrda u tom selu uočen i kasnije.⁵⁴ Velika

⁵⁰ R. Kralj-Brassard, *Djeca milosrda*: 54-55. Opširnije vidi: Rina Kralj-Brassard, »Pozornice milosrda: smještaj zgrada dubrovačkog nahodišta (1432-1927).« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 50 (2012): 39-62.

⁵¹ Na primjer, kao prebivalište Jakuše Vlahušine, višegodišnje dojilje nahoda Antuna, u nekoliko je slučajeva navedena Mokošica, dok je većinom bilježena Ombla (*Registro delle Polize dell' Ospidal della Misericordia 1667*, sv. 17, f. 2v, 5, 9, 12v).

⁵² Jedna žena zabilježena je samo kao donositeljica djeteta, pa nije uključena u broj dojilja (*Registro delle Polize dell' Ospidal della Misericordia 1667*, sv. 17, f. 1v).

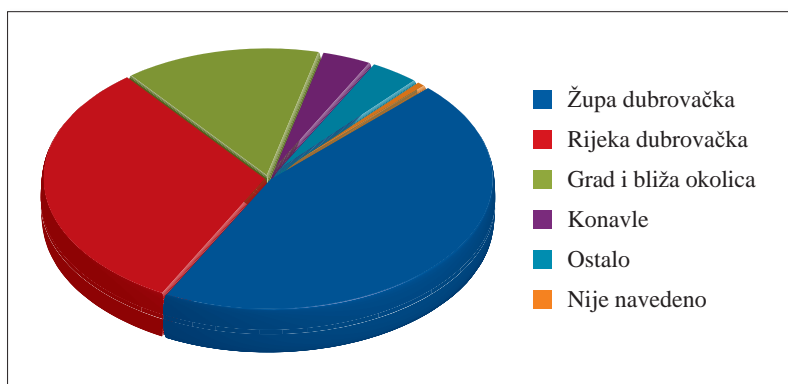
⁵³ Dojilja Damjana Bobali bila je s područja Rijeke dubrovačke (R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 96). Četvero djece vlastelina Andrije Pozza, rođene u drugoj polovici 16. stoljeća, dobila su dojilje s područja Župe dubrovačke (R. Kralj-Brassard, *Djeca milosrda*: 171).

⁵⁴ Četrnaest žena, više od četvrtine žena s popisa stanovnika Petrova Sela iz 1674. godine, radilo je za nahodište (R. Kralj-Brassard, *Djeca milosrda*: 186).

Tablica 1. Prebivalište dojilja u ugovorima za dojenje štićenika Hospitla milosrđa, zabilježeno u razdoblju od 15. lipnja do 31. prosinca 1667. godine.

Prebivalište dojilje	Broj dojilja	Udio broja dojilja (%)
Župa dubrovačka	47	45,19
Rijeka dubrovačka	33	31,73
Grad i bliža okolica	15	14,42
Konavle	4	3,85
Ostalo	4	3,85
Nije navedeno	1	0,96
<i>Ukupno</i>	104	100,00

Izvor: *Registro delle Polize dell' Ospidal della Misericordia*, ser. 46, sv. 17.

Grafikon 1. Prebivalište dojilja u ugovorima za dojenje štićenika Hospitla milosrđa, zabilježeno u razdoblju od 15. lipnja do 31. prosinca 1667. godine.

zastupljenost dojilja iz Rijeke i Župe dubrovačke potvrđena je i u jednogodišnjim uzorcima ugovora iz 1674. i 1679. godine.⁵⁵

Za razliku od dojilja, vrlo je teško utvrditi točan broj nahoda, jer su oni bilježeni samo imenom. Poslovna knjiga tipa dnevnika, za razliku od glavne knjige,⁵⁶

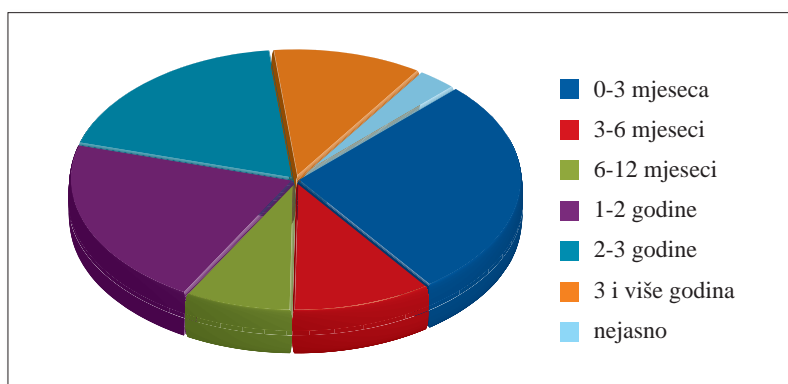
⁵⁵ R. Kralj-Brassard, *Djeca milosrđa*: 186.

⁵⁶ Glavna knjiga sadrži ugovore o dojenju, koji glase na ime dojilje. Osim imena dojilje, nahoda i datuma kad je započeto dojenje, upisuju se i sve isplate dojilji, kao i dodatni podaci o sudbini nahoda ili dojilje. Opširnije o glavnim knjigama nahodišta vidi: R. Kralj-Brassard, *Djeca milosrđa*: 94-95.

Tablica 2. Vrijeme trajanja isplata za dojenje štíćenika Hospitla milosrda u ugovorima zabilježenima u razdoblju od 15. lipnja do 31. prosinca 1667. godine.

Vrijeme trajanja isplata za dojenje	Broj ugovora za dojenje	Udio ugovora za dojenje (%)
0-3 mjeseca	35	27,56
3-6 mjeseci	13	10,24
6-12 mjeseci	10	7,87
1-2 godine	27	21,26
2-3 godine	24	18,90
3 i više godina	14	11,02
nejasno	4	3,15
<i>Ukupno</i>	127	100,00

Izvor: *Registro delle Polize dell' Ospidal della Misericordia*, ser. 46, sv. 17.

Grafikon 2. Vrijeme trajanja isplata za dojenje štíćenika Hospitla milosrda u ugovorima zabilježenima u razdoblju od 15. lipnja do 31. prosinca 1667. godine.

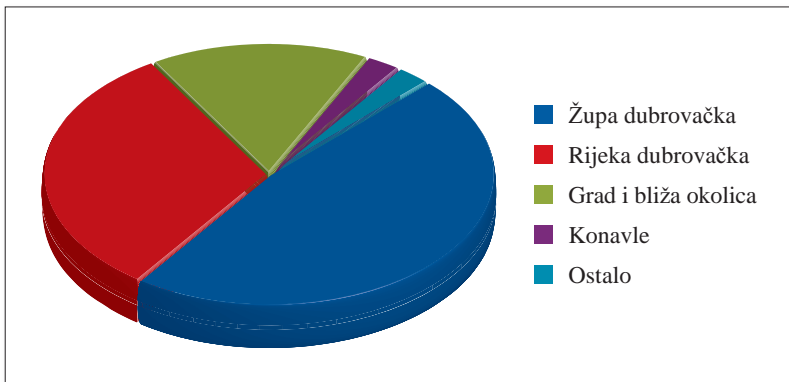
ne sadrži podatke o prelasku nahoda od jedne do druge dojilje. Tako se ne mogu isključiti slučajevi da se, zbog promjene dojilje, jedan nahod može pojaviti u više ugovora kod različitih dojilja.⁵⁷ Preslagivanjem upisa o isplatama tako da se sve kronološki poredane isplate pojedinoj dojilji skupe na jedno mjesto mogu se, na temelju dnevnika, konstruirati upisi kakvi se obično nalaze u glavnoj knjizi. Takvim preslagivanjem samo se u rijetkim slučajevima može dobiti

⁵⁷ Za slučaj višestruke promjene dojilje vidi: R. Kralj-Brassard, *Djeca milosrda*: 192-193.

Tablica 3. Prebivalište dojlja u ugovorima za dojenje štíćenika Hospitála milosrđa zabilježenima u razdoblju od 15. lipnja do 31. prosinca 1667. godine, s isplatama koje su trajale dulje od dvije godine.

Prebivalište dojlje	Broj ugovora za dojenje	Udio ugovora za dojenje (%)
Župa dubrovačka	18	47,37
Rijeka dubrovačka	12	31,58
Grad i bliža okolica	6	15,79
Konavle	1	2,63
Ostalo	1	2,63
<i>Ukupno</i>	38	100,00

Izvor: *Registro delle Polize dell' Ospidal della Misericordia*, ser. 46, sv. 17.

Grafikon 3. Prebivalište dojlja u ugovorima za dojenje štíćenika Hospitála milosrđa zabilježenima u razdoblju od 15. lipnja do 31. prosinca 1667. godine, s isplatama koje su trajale dulje od dvije godine.

podatak o sudbini nahoda. Ipak, moguće je, imajući u vidu gore spomenuta ograničenja, utvrditi razdoblje tijekom kojega su dojlje dobivale uplate za pojedinog nahoda. Taj podatak može poslužiti kao vrlo grub indikator smrtnosti nahoda. Za ovo istraživanje, isplate dojljama praćene su do kraja 1670. godine, pa je najdulje moguće trajanje ugovora nešto više od tri i po godine. Treba naglasiti da je u izračunu vremena trajanja ugovora kao prva isplata uzeta ona koja se prvi put pojavljuje u knjizi, no mnogi su ugovori započeti ranije. To je posve jasno u ugovorima, s napomenom da se radi o nadopuni, no

moguće je i za druge ugovore. Stvarno vrijeme trajanja ugovora može biti dulje od izračunatog na temelju isplata. Također, treba uzeti u obzir da ugovori mogu biti prekinuti ne samo zbog smrti nahoda, nego i zbog toga što je završeno vrijeme dojenja. Za više od pola ugovora isplate su trajale najmanje godinu dana, a približno svaki deseti ugovor trajao je tri godine i više (tablica 2, grafikon 2). Pola štićenika proživjela je najmanje godinu dana kod iste dojilje. Pregledom prebivališta dojilja u ugovorima u kojima su isplate trajale dulje od dvije godine nisu utvrđena znatnija odstupanja u odnosu na raspored prebivališta dojilja kod ostalih ugovora (tablica 3, grafikon 3).

Trinaest dojilja, 12,5% od ukupnog broja hraniteljica, imale su istovremeno više štićenika na skrbi. Među paralelnim ugovorima o dojenju oko pola se odnosi na ugovore s isplatama koje su trajale dvije ili više godina. Ovo je donekle očekivan podatak, jer se drugi štićenik obično uzimao kad bi prethodni donekle stasao. Prebivalište hraniteljica koje su istovremeno primale uplate za više štićenika ne razlikuje se od prebivališta ostalih dojilja. Podjednak je broj dojilja s područja Župe i Rijeke dubrovačke, po šest hraniteljica, a jedna je iz Gruža.

Ritam isplata i troškovi Hospitala milosrda

Da je nahodište nastavilo svoju uobičajenu djelatnost vrlo brzo nakon potresa vidi se i u redovitom ritmu isplata dojiljama (tablica 4, grafikon 4). Nakon velikog broja isplata u lipnju, slijedi srpanjska “rupa”. Sličan pad broja isplata uočljiv je i u listopadu. Srpanj je mjesec velikih vrućina i intenzivnih poljskih radova, pa su dojilje u tom razdoblju možda izbjegavale dolazak u grad. Broj novoprimitljenih štićenika ne može znatnije utjecati na ukupni broj isplata, jer je u 17. stoljeću u prosjeku primano dvoje do troje djece mjesečno.

Usporedbom s ritmom isplata dojiljama tijekom 1668. godine (tablica 5, grafikon 5) i tamo se može uočiti karakteristična srpanjska “rupa”. Povremeno “nazubljen” oblik grafikona u kojem se izmjenjuju mjesec s puno isplata s mjesecom sa znatno manjim brojem isplata vjerojatno su posljedica dvomjesečnih isplata. Veća skupina dojilja koja je primila uplatu u prvom mjesecu ponovo dolazi na naplatu dojenja nakon približno šezdeset dana. S vremenom su se ovakvi skokovi s većim brojem isplata ublažili.

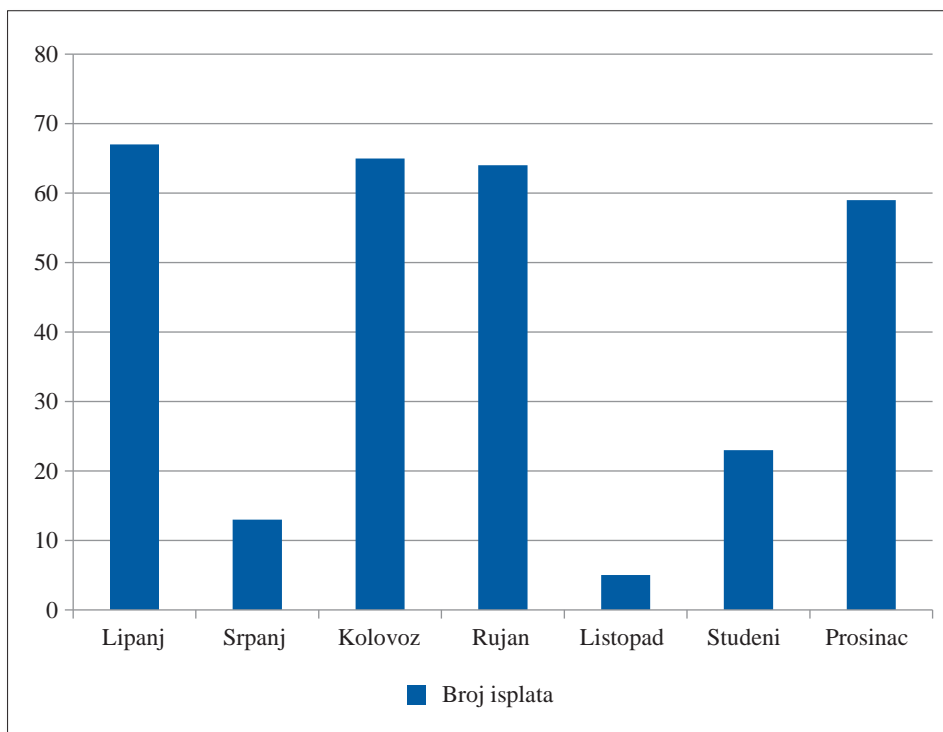
Zanimljiv je podatak da je nedjelja, dan odmora, ujedno i dan s relativno najvećim brojem zabilježenih isplata u drugoj polovici 1667. godine (tablica 6, grafikon 6) i tijekom 1668. godine (tablica 7, grafikon 7).

Uobičajene, najčešće mjesečne potpore za rad nahodišta koje je odobravao Senat iznosile su 300 perpera. One su obično dostajale za pokriće tekućih troškova rada nahodišta. Najveći dio tih troškova odnosio se na isplate dojiljama. Usporede li se isplate za rad nahodišta od lipnja do prosinca 1667. godine sa sedmomjesečnim razdobljima u sljedeće tri godine, može se zaključiti da

Tablica 4. Broj isplata u Hospitalu milosrđa od 15. lipnja do 31. prosinca 1667. godine po mjesecima.

	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Ukupno
Broj isplata	67	13	65	64	5	23	59	296
Udio (%)	22,63	4,39	21,96	21,62	1,69	7,77	19,93	100,00

Izvor: *Registro delle Polize dell' Ospidal della Misericordia*, ser. 46, sv. 17, f. 1-13v.

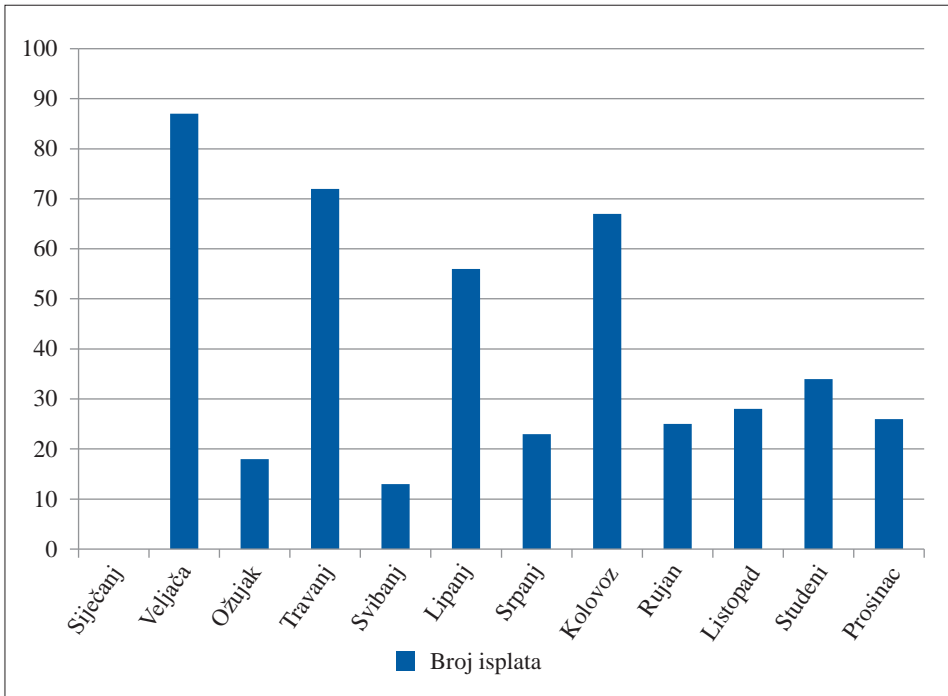
Grafikon 4. Broj isplata u Hospitalu milosrđa od 15. lipnja do 31. prosinca 1667. godine po mjesecima.

troškovi nahodišta u razdoblju neposredno nakon potresa nisu značajno odskakali u odnosu na 1668, 1669. i 1670. godinu (tablica 8, grafikon 8). Slično se može zaključiti i ako se usporede s cjelogodišnjim troškovima Hospitla milosrda 1674. godine, koji su iznosili 1.937,16 perpera.⁵⁸

Tablica 5. Broj isplata u Hospitalu milosrda 1668. godine po mjesecima.

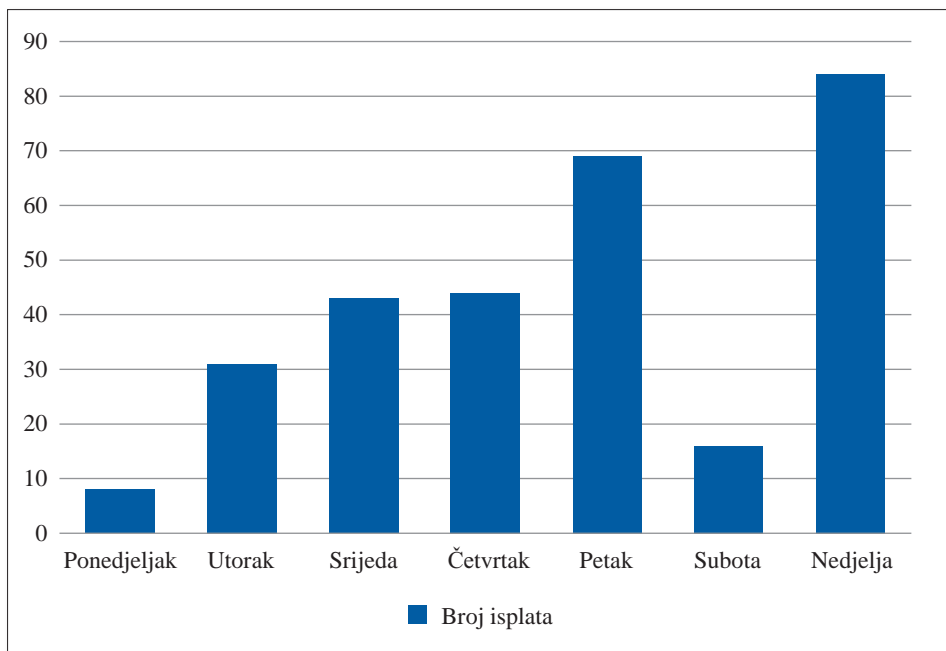
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	<i>Ukupno</i>
Broj isplata	0	87	18	72	13	56	23	67	25	28	34	26	449
Udio (%)	0	19,38	4,01	16,04	2,90	12,47	5,12	14,92	5,57	6,24	7,57	5,79	100,00

Izvor: *Registro delle Polize dell' Ospidal della Misericordia*, ser. 46, sv. 17.

Grafikon 5. Broj isplata u Hospitalu milosrda 1668. godine po mjesecima.

⁵⁸ R. Kralj-Brassard, *Djeca milosrda*: 72.

Grafikon 6. Isplate u Hospitalu milosrđa od 15. lipnja do 15. prosinca 1667. godine po danima u tjednu.

Tablica 6. Isplate u Hospitalu milosrđa od 15. lipnja do 15. prosinca 1667. godine po danima u tjednu.

	Ponedjeljak	Utorak	Srijeda	Četvrtak	Petak	Subota	Nedjelja	<i>Ukupno</i>
Broj isplata	8	31	43	44	69	16	84	295
Udio (%)	2,71	10,51	14,58	14,92	23,39	5,42	28,47	100,00

Izvor: *Registro delle Polize dell' Ospidal della Misericordia*, ser. 46, sv. 17.

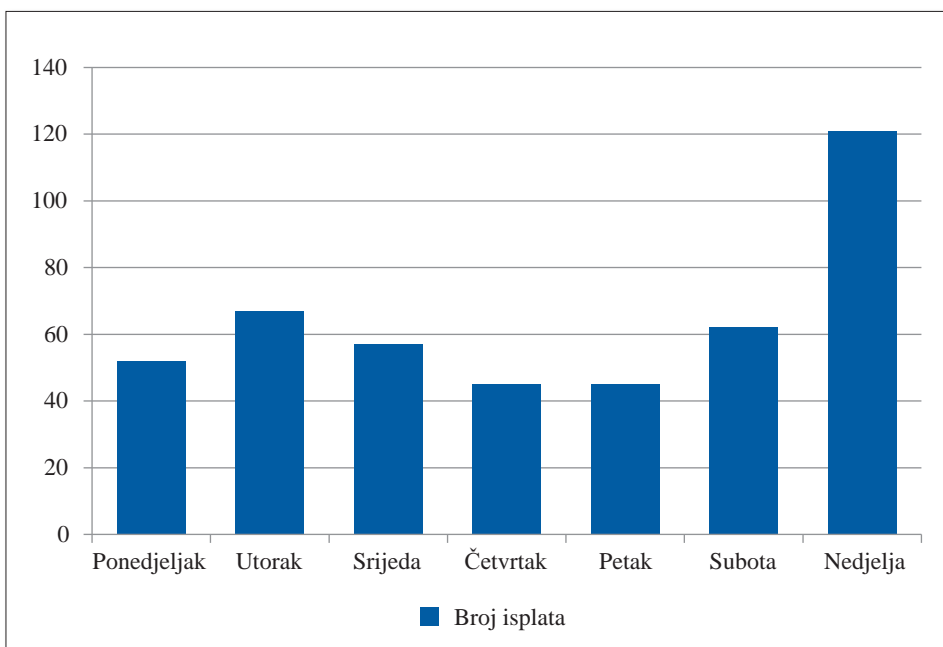
Napomena: u jednom slučaju nije se mogao utvrditi dan u tjednu, pa je ta isplata isključena iz izračuna.

Tablica 7. Isplate u Hospitalu milosrđa 1668. godine po danima u tjednu.

	Ponedjeljak	Utorak	Srijeda	Četvrtak	Petak	Subota	Nedjelja	<i>Ukupno</i>
Broj isplata	52	67	57	45	45	62	121	449
Udio (%)	11,58	14,92	12,69	10,02	10,02	13,81	26,95	100,00

Izvor: *Registro delle Polize dell' Ospidal della Misericordia*, ser. 46, sv. 17.

Napomena: U jednom slučaju nije se mogao utvrditi dan u tjednu, pa je ta isplata isključena iz izračuna.

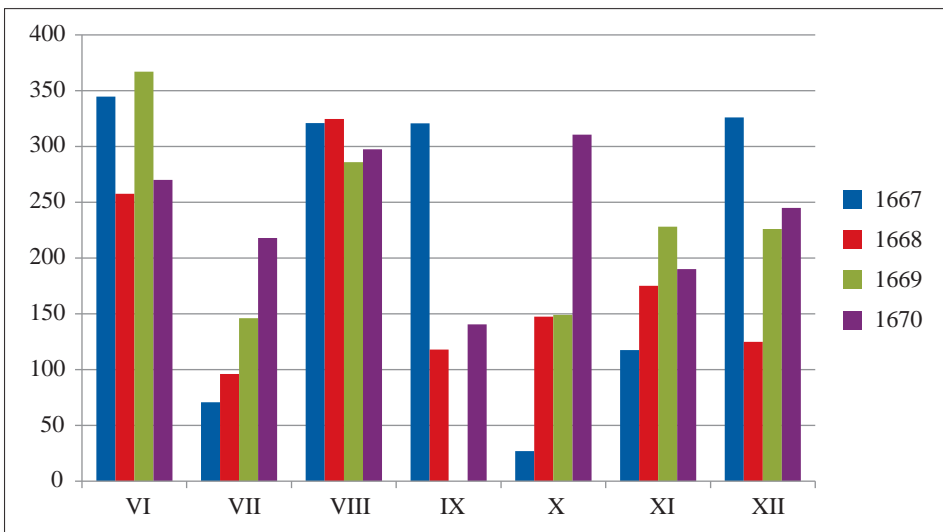

Grafikon 7. Isplate u Hospitalu milosrđa 1668. godine po danima u tjednu.

Tablica 8. Mjesečni iznosi isplata za dojenje i skrb o šticeenicima Hospitla milosrđa od 1667. do 1670. godine.

Godina	Mjesec							
	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	<i>Ukupno</i>
1667.	344,64	70,85	321	320,67	27	117,5	326	1.527,66
1668.	257,67	96	324,67	118	147,50	175	125	1.243,84
1669.	367	146	286	0	149	228	226	1.402
1670.	270	218	297,5	140,66	310,66	190	244,83	1.671,65

Izvor: *Registro delle Polize dell' Ospidal della Misericordia*, ser. 46, sv. 17.

Grafikon 8. Mjesečni iznosi isplata za dojenje i skrb o šticeenicima Hospitla milosrđa od 1667. do 1670. godine.

Zaključak

Studija organizacije rada Hospitla milosrđa neposredno nakon potresa pokazala je da izvanredna vitalnost državnih institucija Dubrovačke Republike nije bila ograničena samo na ona područja koja se mogu smatrati od životne važnosti za opstanak razrušenoga grada, kao što je, na primjer, obrambeni sustav. Neobično brza obnova rada državnog nahodišta, a prve isplate izvršene su dvadesetak dana nakon potresa, dokaz su nakane pripadnika elite da se što prije vrate u normalno stanje i one institucije čija je uloga marginalna ili u

najboljem slučaju, samo simbolična kao “pozornica milosrda”. Smrt trojice od četiri upravitelja nahodišta i gotovo sigurno znatno oštećenje zgrade nisu bili prepreka da se već prvog svibnja zabilježe neke isplate dojljama, da se 15. lipnja uspostavi dnevnik, redovita poslovna knjiga, i da se na skrb prime novi nahodi. Odlučni potezi pripadnika političke elite, koji su nesumnjivo nadahnuti iznutra, prije nego što su stigli savjeti i pisma podrške izvana, kapilarno su se širili od vrha i doticali sve pore života grada.

Nedostatak izvora onemogućuje detaljnu usporedbu rada nahodišta prije i poslije potresa. Zapisi u poslovnim knjigama u sedam mjeseci nakon potresa dostatni su da se okvirno ocrtava mreža vanjskih dojlja i šticećenika. Velika većina od 104 vanjske dojlje novačene su s područja Rijeke i Župe dubrovačke, gušće naseljenih ruralnih područja najbližih gradu, najstarijih dijelova dubrovačkog distrikta. Isplate za dojenje nahoda išle su seoskim obiteljima iz istog područja iz kojega su dolazile i organizirane skupine za iskapanje ruševina. Broj ugovora o dojenju (127) veći je od broja dojlja, jer su neke hraniteljice istovremeno primale uplate za više šticećenika. Raspored prebivališta dojlja s paralelnim ugovorima, kao i onih koje su imale dugotrajne ugovore, ne razlikuju se od rasporeda prebivališta svih dojlja. Stoga se na temelju isplata ne može utvrditi da se neko područje dubrovačkog distrikta posebno isticalo po većem broju dojlja koje su imale paralelne ugovore ili pod dojljama koje su imale dugotrajne ugovore. Paralelni ugovori i dugotrajni ugovori upućuju na uspješnije dojlje, čiji su šticećenici preživljavali. Najmanje pola svih ugovora trajala je godinu dana ili dulje, što može poslužiti kao vrlo grubi indikator smrtnosti. Sigurno je najmanje pola svih nahoda preživjelo jednu godinu dojenja.

Novčani “krvotok” državnog nahodišta u prikladnom je obimu obnovljen ubrzo nakon potresa. Sredstva koja je odobravao Senat, uobičajenih 300 perpera, najčešće mjesečno, bila su primjerena za rad nahodišta. Troškovi nahodišta neposredno poslije potresa ne odskaču značajno u odnosu na troškove iz sljedeće tri godine.

Obnova rada Hospitla milosrda poslije potresa 1667. godine nije prva normalizacija rada nahodišta nakon neke nedaće, kao što su, na primjer, potres ili epidemija kuge, koja je od prvih desetljeća 15. stoljeća izbijala često. Nesumnjivo, postojalo je iskustvo suočavanja s nedaćama, kao npr. kod obrane od kužnih zaraza. Mjere su se s vremenom usavršavale i prenosile s generacije na generaciju upravitelja. Može se pretpostaviti da su se potezi uprave za uspostavu rada nahodišta nakon potresa vukli prema nekom ustaljenom predlošku. Zato je rad Hospitla milosrda obnovljen začuđujuće brzo.

**OUT OF DUST AND ASHES: ORGANIZATION
OF THE *HOSPITALE MISERICORDIAE* AFTER
THE GREAT EARTHQUAKE OF 1667**

RINA KRALJ-BRASSARD

Summary

On the basis of the earliest accounting records of the *Hospitale misericordiae* initiated after the Great Earthquake of 6 April 1667 and other sources, the influence of the earthquake on the work of the foundling home has been examined. Payment frequency made to the wet nurses in the seven months after the earthquake suggests normalization of the activities of the state charitable institution during the crisis caused by the natural disaster. The swift recovery of the activities of the state foundling home, the first payments being made some twenty days after the earthquake, points to the government's intention to restore the work of the institutions whose role was not essential to the survival of the state. Thus the death of three out of four administrators and the likely heavily damaged building of the foundling home were clearly not an impediment to the payment of the wet nurses on 1 May, nor to the re-establishment of the regular accounting records on 15 June, nor to the reception of new wards. The majority of the wet nurses noted in the accounting records until the end of 1667 lived in Rijeka and Župa dubrovačka, the rural areas closest to the city. Some wet nurses cared for more than one ward, and at least half of the breastfeeding contracts made in the first years after the earthquake lasted one year or longer. The state funding of the foundling home of 300 perpers per month proved adequate and was established promptly after the earthquake.

The speedy recovery of the administration of the *Hospitale misericordiae* is an eloquent testimony to the accumulated knowledge and experience of Dubrovnik's government in dealing with the crisis situation.